

למה לא הכריעו את כל המחלוקות בבית הדין הגדול?*

ב"ה, יום ד' סיון תשע"ב

כבוד הרב בניהו שנדרופי שליט"א.

יקרת מכתבו קיבלתי, ובו דן במחלוקות שמצינו בגמרא למה לא הכריעו בבית דין הגדול.

לענ"ד נראה שזה שנאמר בתורה "כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבות בשעריך", שיש לילך לבי"ד הגדול היושב סמוך למזבח ומה שהם פוסקים כן הלכה והחולק עליהם הוא זקן ממרא, כל זה מפורש בתורה וביארו הרמב"ם בריש הלכות ממרים, ושם ביאר הרמב"ם שאם ידעו ב"ד הגדול אומרים לשואל מיד, ואם לא היה הדבר ברור אצל ב"ד הגדול דנים בו בשעתו, ונושאים ונותנים בדבר עד שיסכימו כולם, או יעמדו למנין וילכו אחר הרוב וכו', משבטל ב"ד הגדול רבתה מחלוקת בישראל וכו'. ע"כ. והנה ב"ד הגדול בטל ארבעים שנה לפני החורבן, שגלו סנהדרין מבית הגזית וישבו בחנויות', וכל שאין

* התורה מצווה אותנו (דברים יז, ח-יא) 'כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבות בשעריך, וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו. ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בקימים ההם, ודרשת והגידו לך את דבר המשפט. ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה', ושמרת לעשות ככל אשר יורה. על פי התורה אשר יורה ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל'. בפסוקים אלה מבואר שיש לשאול את בית הדין הגדול שבירושלים כאשר מתעוררת מחלוקת בהלכה, וכפי שביאר רש"י: "דברי ריבות - שיהיו חכמי העיר חולקים בדבר זה מטמא זה מטהר זה מחייב זה מזה" ואז "וקמת ועלית". כך ניתן גם להבין את דברי אונקלוס שתרגם "דברי ריבות" - "פתגמי פלוגתא". וכתב הר"ן (דרשות הר"ן, דרוש אחד עשר, עמ' תלד במהדורת מוסד הרב קוק): "ועל זה אנו בטוחים במצוות התורה ובמשפטיה שאנו מקיימים רצון ה' יתברך, כל זמן שנסמוך על מה שיסכימו בהם גדולי הדור". לאור זאת נשאלת השאלה, איך יתכן שנשארו מחלוקות מהתקופה שבה בית הדין הגדול עוד היה קיים? בשעתו דנתי בסוגיא זו עם הגאון רז"ן גולדברג זצ"ל בשיחה בעל-פה ובמכתב, וזכיתי למכתב תשובה שמתפרסם כאן לבקשת עורך 'המעין'. הוספתי פיסוק וכמה שינויי לשון קלים והערות, וידובבו שפתותיו בקברו. תנצב"ה. [התייחסויות נוספות של הגרז"ן זצ"ל לנושאים אלה נמצאות בחוברת "דרכי הפסק", שבט תשס"ה, ובמאמר "לפשר המחלוקות שבתלמוד" בספר מנחה לא"ש, תשנ"א. עוד על נושא זה (לבד מהמצויין להלן) ראה תוספתא סנהדרין ז, א וחגיגה ב, ט, הובאה בבבלי סנהדרין פח, ב ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"ד; חקרי לב י"ד פו; חסדי דוד על התוספתא סנהדרין שם, ובספר יסוד המשנה ועריכתה פרק א]. תודה לרב פרופ' נריה גוטל על היוזמה והסיוע. בניהו שנדרופי.

1 שבת טו, א.

הבי"ד נמצאים סמוך למזבח אין להם דין של בי"ד הגדול לגבי זקן ממרא², שהמקום גורם, כמו שאמר³ מצאן בבית פאגי והמרה עליהן אינו זקן ממרא⁴.

ונראה עוד, שבכל דבר שיש מחלוקת בין החכמים, וישבו כל חכמי ישראל ופסקו על פי רוב, זה מחייב את כולם לנהוג כהרוב. אבל כל שלא דנו ביחד, אף שמי שלא יודע הדין עושה כרוב, מ"מ ליודעים⁵, או לתלמידים של אותו רב אף שהוא מיעוט, מ"מ הולכין אחריו⁶. ומעתה מחלוקת ב"ש וב"ה לא הכריעו אחר הרוב, שכיון שהיו בשני בתים ולא היו ביחד אין הרוב מחייב לתלמידים של הבית השני. וכן היום במחלוקת בין חכמי ספרד לחכמי אשכנז, שזה יסוד החילוקים בין השו"ע להגהות הרמ"א, מאחר שלא דנו ביחד, כל עיר וקהילה נוהגים על פי רבותיהם. ולכן ביבנה שבאו כולם, בין תלמידים וחכמים מב"ש ובין תלמידים וחכמים מב"ה, שם הכריעו כרוב, מה שאין כן לפני החורבן שהיו בבתי נפרדים לא הכריעו. והטעם שהיו בשני בתים זה בא מגזירת המלכות בימי הורדוס הרשע, ורק ביבנה שפעל ר' יוחנן בן זכאי בחוכמתו נעשה בית אחד⁷.

ומעתה, מה ששאל כת"ר למה לא הכריעו המחלוקת בבי"ד הגדול בירושלים, נראה אף שאם היו מכריעים היה הדין כהכרעתם אף שלא היו כל חכמי ישראל בבי"ד הגדול, מ"מ לא הכריעו מפני שלא היו מספיק חכמים כדי להכריע במחלוקת

2 רמב"ן בהשגותיו לספר המצוות עשה קנג כתב: "ומאותה שעה בטלו כל הדינין התלויין בבית דין הגדול", וראה עוד בדבריו בפירושו לתורה דברים יז, יא. ובספר התרומות שער מה אות ד כתב: "ואין המצוות שבבי"ד הגדול נוהגות משגלו סנהדרין מלשכת הגזית, דכתיב 'לשכנו תדרשו'". אכן מדברי הרמב"ם מוכח שסובר כי תוקפו של בית הדין הגדול הוא גם כאשר אינו במקומו, ראה בדבריו בספר המצוות שם (ומגילת אסתר ולב שמח שם), ובהלכות קידוש החדש פ"ה הלכות א-ג, ובהלכות איסורי ביאה פי"א ה"א, והלכות סנהדרין פי"ד הי"ב. ובהקדמה למשנה תורה כתב: "ובית דין הגדול של שבעים ואחד בטל מכמה שנים קודם חיבור התלמוד". מחלוקת זו בין הרמב"ם לרמב"ן צוינה על ידי השואל, ונראה שהרב סבור שגם לפי הרמב"ם, אף על פי שיש תוקף לבית הדין גם לאחר שגלה, מ"מ לגבי דין זקן ממרא אין תוקף לבית הדין הגדול, וסמכות הכרעת המחלוקות תלויה בדין זקן ממרא.

3 סנהדרין יד, ב.

4 בשיחה בעל פה (שקדמה למכתב זה) אודות דברי הרמב"ם בהלכות ממרים פ"א ה"ד הכותב "כשהיה בית דין הגדול קיים לא הייתה מחלוקת בישראל... משבטל בית דין הגדול רבתה מחלוקת בישראל", הסכים הרב שכוונת הרמב"ם דווקא לבית הדין כאשר היה במקומו, ודקדק כן מדברי הרמב"ם שם בהלכה א: "בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה".

5 עיין רמב"ן סנהדרין לב, א.

6 עיין כללים שבסוף ספר גט פשוט כלל א.

7 כעין דברים אלה, שהיעדר ההכרעה נבע מצרות הגלות, כתב גם החזו"א בהערותיו לקונטרס דברי סופרים סימן ב (נדפס בסוף קובץ עניינים) אות ג. וע"ע בדברי מהר"ץ חיות במבוא התלמוד פרק יד.

ב"ש וב"ה⁸. ולפני ב"ש וב"ה לא הכריעו, שרוב הימים בבית שני היו ימים קשים ולא היו פנויים לברר הלכות ולהכריע במחלוקות, שמעט אחר שהקימו מקדש השני, אחר מות שמעון הצדיק שהיה משיירי כנסת הגדולה, התחילו הצרות מהיוונים שהחשיכו עיני ישראל, וגם אחר ניצחון החשמונאים היו צרות גדולות מהצדוקים שהם המשך של המתיוונים, עיין רמב"ם ריש אבות מה שכתב בעניין הצדוקים, וכדי להכריע בהלכות צריך מנוחה גדולה, ולכן לא הכריעו. ובאמת אין הרבה מחלוקות לפני ב"ש וב"ה. המחלוקת הראשונה בעניין סמיכה התחילה מיד אחר התקנה שאסרו חכמים לרכוב על בהמה בשבת ויו"ט, שנתעורר ספק אם גם סמיכה על בהמת קרבן שזה מצוה גם זה נכלל בתקנה. ולפי מה שכתבנו, שעיקרו מיוסד על פי ספר דורות הראשונים להגאון ר' יצחק אייזיק הלוי⁹, לא נשארה קושיא.

ומה שיש במשנה מחלוקות אף שזה היה אחרי יבנה, באמת המשנה הכריעה שכל שבא בלשון חכמים הכוונה שרבים סוברים כן וכן הלכה. ומה שלפעמים יש אמוראים שפסקו כדעת יחיד, זה כתבה המשנה בעדויות, למה מזכירים היחיד במשנה, שאם דור אחד סובר כיחיד מהדור הקודם יכולים להכריע כמוהו אף שאינם גדולים בחכמה ובמנין, ועוד הזכירה המשנה שם בריש עדויות טעם נוסף, עיין שם.

בברכה, ז"נ גולדברג

8 כעין דברים אלו, שחוסר ההכרעה נבע מכך שהדבר לא היה בכוחם, כתב גם בשו"ת שאילת דוד (מקור בית אב להלכה ודרכי הוראה מאמר ב ציון א להערה א שבהגהה א, עמוד 12).

9 עיין דורות הראשונים חלק ראשון כרך שלישי (מסוף ימי החשמונאים עד ימי נציבי רומא) פרקים יג, יז.

ראש הישיבה שליט"א עם כל רבני ואברכי ותלמידי ישיבת שעלבים מתאבלים
מרה על פטירת הגאון הגדול, ידיד הישיבה, שמסר במשך עשרות שנים שיעור
שבועי קבוע בישיבתנו,

רבי זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל

חתנא דבי נשיאה רשכבה"ג

רבי שלמה זלמן אוירבך זצ"ל

שהיה ממעודדי הקמת הישיבה וחתום על מגילת ייסודה.

חבל על דאבדין ולא משתכחין.

תנצב"ה

מכון שלמה אומן
מכון מחקר תורני

ישיבת שלמה
תלמידי חכמים